

ΠΟΙΟΤΙΚΑ ΟΡΙΑ ΤΗΣ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑΣ: ΜΕΓΕΘΟΣ ΠΛΗΘΥΣΜΟΥ, ΚΟΜΜΑΤΑ ΚΑΙ ΣΥΝΕΙΔΗΣΗ (του Αθανάσιου Γεωργιά))

Σε προηγούμενη δημοσίευση παρουσιάσαμε την εξέλιξη των «μοντέλων της φιλελεύθερης δημοκρατίας» από το σύγγραμμα Η ιστορική πορεία της φιλελεύθερης δημοκρατίας/The Life and Times of Liberal Democracy του Καναδού Crawford Brough Macpherson. Σε

αυτήν την παρουσίαση θα γενικεύσουμε τον προβληματισμό του για τις κύριες προϋποθέσεις και τα εμπόδια μιας σύγχρονης δημοκρατίας.

Πριν ξεκινήσουμε οφείλουμε να επισημάνουμε πως θα ήταν μεγάλο λάθος να θεωρήσουμε εξαιτίας αυτής της παρουσίασης πως ο Macpherson είναι κατά βάση ένας θεωρητικός της «συμμετοχικής δημοκρατίας». Κάτι τέτοιο θα ήταν μεγάλη απλούστευση και θα αδικούσε το βάθος του έργου του.

Ο ίδιος περισσότερο ασχολήθηκε με την μελέτη της φιλελεύθερης δημοκρατίας παρά με την υπόθεση μιας δημοκρατίας που διανέμει εξίσου στα μέλη της το πολιτικό αγαθό. Αν κατέληξε στην πορεία της μελέτης του να διατυπώσει πολύ πιο πειστικές θέσεις και προτάσεις για τη συμμετοχική δημοκρατία από άλλους ένθερμους θιασώτες της άμεσης δημοκρατίας, αυτό οφείλεται στο γεγονός πως ο ίδιος δεν ήταν ιδεολογικά προσκολλημένος σε αυτήν την ιδέα και για τον λόγο αυτόν ήταν ελεύθερος να βλέπει πιο καθαρά τις δυνατότητες και τα όρια της άμεσης διακυβέρνησης. Ο Macpherson προσεγγίζει την άμεση δημοκρατία ως μια εξέλιξη της

φιλελεύθερης δημοκρατίας, από την σκοπιά του φιλελευθερισμού και όχι ως ένα αυθαίρετο διανοητικό άλμα του νου αποκομμένο από την ιστορική πραγματικότητα, και για αυτόν τον λόγο η εργασία του έχει μια επιπλέον σημασία.

Επιπρόσθετα επιλέξαμε αυτήν την μελέτη για να παρέμβουμε με τον τρόπο μας στην επικαιρότητα της προεκλογικής περιόδου. Η χρεωκοπία του αριστερού αγωνισμού, το άδειασμα των κινημάτων από κόσμο και περιεχόμενο τα οποία είχαμε παρακολουθήσει την περίοδο 2010-2015 να επιχειρούν στα τυφλά μια μορφή κοινωνικής αυτοάμυνας, και η ηχηρή βουβαμάρα των αυτοαποκαλούμενων αμεσοδημοκρατών οι οποίοι μετά από μία βραχεία περίοδο τρυφηλότητας στην αγκαλιά του αριστερού Μορφέα αναβαπτίζονται τώρα ξανά στην κολυμβήθρα του κοινωνικού αναχωρητισμού και του αναρχισμού προκειμένου να διατηρήσουν μια ιδεολογική ιδιαιτερότητα –εφόσον δεν έχουν πολιτική– αποτελούν στο σύνολο τους λίγες από τις ενδείξεις καθολικής απουσίας πολιτικής ευπρέπειας και ηθικού οράματος για τη χώρα.

Ο Macpherson στο κεφάλαιο για τη δημοκρατία της συμμετοχής επισημάνει κάτι πολύ σημαντικό το οποίο απουσιάζει από τον δημόσιο προβληματισμό και τους χώρους πολιτικού διαλόγου. Πολύ πριν θελήσουμε να οραματιστούμε ή να υπολογίσουμε το είδος οργάνωσης που θέλουμε για την κοινωνία, θα πρέπει να σκεφτούμε αν οι άνθρωποι για τους οποίους έχουμε αναλάβει την πρωτοβουλία να εκφράσουμε προτάσεις για τη ζωή και το μέλλον τους είναι οι ίδιοι ικανοί να ανταποκριθούν σε τέτοιου είδους προγράμματα ή, αντιστρόφως, αν τα προγράμματα αυτά μπορούν να υποστηριχθούν από τους ανθρώπους για τους οποίους προορίζονται. Ο παραπάνω προβληματισμός δυσχεραίνει ακόμα περισσότερο αν αναλογιστούμε την αποτυχία των μέχρι τώρα προσπαθειών κάθε πολιτικών και κοινωνικών μεταρρυθμίσεων και επαναστάσεων στην ιστορία της ανθρωπότητας. Η ιστορική εμπειρία δεν μας επιτρέπει ένα ασφαλές συμπέρασμα για το εάν «μια μεταβολή στο πολιτικό σύστημα αποτελεί προϋπόθεση μιας κοινωνικής μεταβολής, ή αν αντίστροφα η δεύτερη είναι προϋπόθεση της πρώτης». Αναδύεται λοιπόν το εξής παράδοξο:

όλοι οι πολιτικοί οργανισμοί, κοινοβουλευτικοί ή εξωκοινοβουλευτικοί, επαναστατικοί ή συντηρητικοί επιδιώκουν να αλλάξουν την πολιτική διατηρώντας όμως αναλλοίωτη την ποιότητα των ανθρώπων. Για να το θέσουμε πιο απλά κανείς δεν φαίνεται να αναρωτιέται «για να εφαρμοστεί η x πολιτική τι είδος κοινωνίας απαιτείται ή ποια μορφή πολιτικής οργάνωσης αντιστοιχεί σε αυτό το είδος κοινωνίας που έχουμε;».

Μέγεθος & πληθυσμός

Έτσι, ανάλογα, το πρώτο πρόβλημα που πρέπει να μας απασχολήσει αναφορικά με ένα διανοητικό εγχείρημα άμεσης δημοκρατίας είναι φυσικά το μέγεθος του πληθυσμού. Τι εφαρμογή μπορεί να έχει σε αυτά τα είδη κρατών και κοινωνιών μία δημοκρατία σε «πρώτο πρόσωπο»; Ή τι αλλαγές χρειάζονται προκειμένου να είναι κάτι τέτοιο εφικτό; Αν και αυτός ακριβώς ο προβληματισμός αποτελεί το ισχυρότερο επιχείρημα όσων στρέφονται κατά της άμεσης δημοκρατίας δεν φαίνεται να πολυαπασχολεί τους υπερασπιστές της και συνήθως το προσπερνούν χωρίς να θεωρούν πως είναι άξιο λόγου. Τα παραδείγματα από την ιστορία για τις δημοκρατικές πόλεις και κοινότητες που χρησιμοποιούν όσοι θέλουν να μιλήσουν υπέρ της δημοκρατικής δυνατότητας μάλλον επιβεβαιώνουν το επιχείρημα πως το μέγεθος του πληθυσμού αποτελεί πρόβλημα παρά το διαψεύδουν. Ως εκ τούτου, το ερώτημα αν η δημοκρατία είναι μια μορφή πολιτικής οργάνωσης η οποία υπόκειται σε ρητούς περιορισμούς ποσότητας, γεωγραφίας και επάρκειας παραμένει να αιωρείται μετέωρο πάνω από την σκέψη μας.

Έξαλλου, εάν φέρουμε στο νου μας θεωρητικούς της δημοκρατίας στην προ-φιλελεύθερη εποχή από τον Αριστοτέλη μέχρι και τον Ρουσσώ, θα διαπιστώσουμε πως οι προαναφερόμενοι περιορισμοί παίζουν καθοριστικό ρόλο γύρω απ' το αν μια δημοκρατία μπορεί να είναι σε «πρώτο πρόσωπο». Ο Macpherson φαίνεται να συμφωνεί πως πράγματι το μέγεθος αποτελεί πρόβλημα και εφόσον το πλαίσιο για το οποίο μιλάει εξακολουθεί και είναι το έθνος-κράτος της τάξης των είκοσι έως και διακοσίων εκατομμυρίων πολιτών παραδέχεται πως για τέτοια μεγέθη κάποιο είδος

αντιπροσωπευτικής δημοκρατίας και όχι μια άμεση δημοκρατία είναι επιβαλλόμενη εκ των συνθηκών. Το μέγεθος του πληθυσμού αποτελεί μια καθοριστική αντίφαση για οποιοδήποτε εγχείρημα άμεσης διακυβέρνησης και αν θέλουμε να ασχοληθούμε σοβαρά με αυτό το ζήτημα θα πρέπει να συνειδητοποιήσουμε την ασυμβατότητα της άμεσης δημοκρατίας με τη γεωγραφία του Κράτους.

Κράτος & δημοκρατία

Αν επιλέγοντας το ένα αντιλαμβανόμαστε πως αμέσως αναιρείται το άλλο, τότε καμία άλλη εναλλακτική λύση δεν μένει σε όσους επιλέγουν το πρόταγμα μιας άμεσης διακυβέρνησης από την αποδόμηση της υπάρχουσας επικράτειας σε ένα πλέγμα από αυτοκυβέρνητες υπό-περιφέρειες μικρότερων πληθυσμών. Άρα, κανένα πολιτικό πρόγραμμα άμεσης δημοκρατίας δεν μπορεί να σταθεί στα σοβαρά χωρίς να προϋποθέτει το ιστορικό ξεπέραςμα του Κράτους. Το ερώτημα που πρέπει επομένως να θέσουμε στους εαυτούς μας είναι αν κάτι τέτοιο αποτελεί αίτημα των σημερινών ανθρώπων και ο μετασχηματισμός του Κράτους σε υπό-περιφέρειες έχει τεθεί ως ιστορική αναγκαιότητα, με τον ίδιο τρόπο που για παράδειγμα αποτελούσε αίτημα των λαών ο μετασχηματισμός τους σε έθνη και η αντικατάσταση των βασιλείων από τα σύγχρονα Κράτη. Για το εν λόγω ερώτημα η απάντηση είναι προφανής. Οι λίγες ενδείξεις αποσχιστικών κινήματων όπως της Σκωτίας και της Καταλονίας και τα δημοτικά κινήματα δεν φαίνονται ούτε να αποτελούν μια νέα ιστορική διαδικασία και ούτε καν φαίνονται να αναδεικνύουν το ζήτημα έστω στη θεωρητική του μεριά.

Ταυτόχρονα την ιδέα αποδόμησης του Κράτους δείχνουν να την απορρίπτουν εξίσου τόσο η Δεξιά όσο και η Αριστερά καθώς αμφότερες εμμένουν προσηλωμένες στην ιδεολογία του κρατισμού και σίγουρα αυτή η διαπίστωση αποτελεί ένα πολύ σημαντικό ανάχωμα. Επιπλέον, αντί για μια συζήτηση κοινωνικοποίησης της εξουσίας σε οριζόντιες γεωγραφίες περισσότερο βλέπουμε τον ριζοσπαστικό και ακαδημαϊκό λόγο να απασχολεί μια αφήγηση υπέρ-κρατισμού, δηλαδή την άποψη πως η συνένωση πολλών κρατών σε ηπειρωτικούς οργανισμούς θα αποτελέσει το προοδευτικό

ξεπέρασμα του έθνους – κράτους και αυτό το διαπιστώνουμε να γίνεται είτε από τα «δεξιά» υπό τον μανδύα του οικονομικού φιλελευθερισμού είτε από τα «αριστερά» υπό το γινάτι του μαρξιστικού διεθνισμού. Προοπτικές οι οποίες αντί να λύνουν το πρόβλημα της δημοκρατίας το δυσχεραίνουν σε ακόμα μεγαλύτερο βαθμό, καθώς αμφότερες ταυτίζουν τα κέντρα εξουσίας με τα καπιταλιστικά κέντρα συμφωνώντας στην ουσία ότι η εξουσία είναι υπόθεση μόνο μιας ελίτ και ασ κάνουν σε άλλα ζητήματα πως διαφωνούν.

Πολίτες του διαδικτύου

Το πρόβλημα του μεγέθους και του πληθυσμού επιχειρούν να το λύσουν οι υποστηρικτές της τεχνολογίας. Με τις δυνατότητες που μας παρέχουν τα κοινωνικά δίκτυα και η ταχύτητα του διαδικτύου αισιοδοξούν πως μια «διαδικτυακή δημοκρατία» μπορεί να φέρει πιο κοντά τους πολίτες σε συνθήκες άμεσης δημοκρατίας και έτσι θεωρούν πως λύνεται το πρόβλημα του μεγέθους και του πληθυσμού. Πέρα απ' το ότι προσδοκούν περισσότερα από όσα μπορούν τα ηλεκτρονικά μέσα να δώσουν, πέφτουν θύματα στην απατηλή γοητεία του κυβερνοχώρου και στην ουσία υιοθετούν στην πράξη τις μακλουανικές προσδοκίες για την ανθρωπότητα-υπηρέτη της τεχνικής, παραβλέποντας τον αλλοτριωτικό χαρακτήρα των μέσων και τον αρνητικό τους αντίκτυπο στις ανθρώπινες σχέσεις.

Επί της ουσίας, η διαδικτυακή δημοκρατία είναι ένα κακέκτυπο δημοκρατίας, ένας ψευδοχώρος αντί του δημόσιου χώρου. Στη διαδικτυακή δημοκρατία εικονικές κοινότητες παίρνουν τη θέση εκεί που πριν κανείς συναντούσε πρόσωπα ανθρώπων, εικονικά ερωτήματα τίθενται προς διαβούλευση και αντί για τον απαραίτητο πολιτικό διάλογο εξασκεί κανείς μέσα στην απομόνωση του υπολογιστή του ένα multiple choice από εικονικές αποφάσεις που τις συνοδεύουν ανύπαρκτες υλοποιήσεις. Η δημοκρατία, πολύ περισσότερο από chat rooms, χρειάζεται τη διαδικασία της πράξης. Η πράξη είναι ο ενδιαμέσος φορέας που ενώνει τους ανθρώπους. Μόνο στη βάση της πολιτικής πράξης συγκροτούνται τα πολιτικά σώματα. Χωρίς την εμπειρία της πράξης οι πολιτικές κοινότητες κινδυνεύουν στην καλύτερη των περιπτώσεων να

μετατραπούν σε θερμοκήπια πνευματικής ενατένισης. Η διαδικτυακή δημοκρατία είναι σύμπτωμα της μαζικής κοινωνίας και όχι η λύση της.

ΝΑΙ ή ΟΧΙ

Στο ίδιο πρόβλημα σκοντάφτει και η λύση των δημοψηφισμάτων. Πράγματι με τα δημοψηφίσματα πολλοί υποστηρικτές της άμεσης δημοκρατίας προσπαθούν να θεμελιώσουν μια ρεαλιστική υπόθεση. Όσοι προασπίζονται τα δημοψηφίσματα ως μορφή άμεσης δημοκρατίας για μεγάλα μεγέθη και πληθυσμούς χρησιμοποιούν ως επιχείρημα τους την λαϊκή πρωτοβουλία για το νομοθετικό έργο και την κίνηση δημοψηφισμάτων. Αν και παραδέχονται πως με τα δημοψηφίσματα δεν επιτελείται επακριβώς το κυβερνητικό έργο το οποίο αναγνωρίζουν πως θέλει δραστική λήψη αποφάσεων καθημερινά και επί τόπου, υποστηρίζουν εντούτοις πως με τα δημοψηφίσματα μπορεί το σύνολο του πολιτικού σώματος να δώσει άμεσα τις γενικές κατευθύνσεις για μια σειρά από κεντρικά ζητήματα όπως πχ οι ιδιωτικοποιήσεις, οι σχέσεις Κράτους – Εκκλησίας, η φορολογία, ο οικονομικός προϋπολογισμός κ.α. αν και, όπως επισημαίνει ο Macpherson, οι λαϊκές πρωτοβουλίες «δεν θα μπορέσουν να διατυπώσουν επαρκή ερωτήματα στα μεγάλα αλληλοσυνδεμένα θέματα της συνολικής κοινωνικής και οικονομικής πολιτικής».

Αυτά τα ζητήματα πάλι αναγκαστικά θα πρέπει να παραμείνουν στην αρμοδιότητα μίας κυβέρνησης. Αλλά και για τα όποια θέματα τεθούν σε δημοψηφίσματα, πάλι η κυβέρνηση είναι απαραίτητη ώστε να υλοποιήσει τις αποφάσεις στην πράξη. Επομένως, το επιχείρημα μιας άμεσης δημοκρατίας σε μεγάλους πληθυσμούς με τη μορφή δημοψηφισμάτων φαίνεται να μην ικανοποιεί αρκετά το πρόβλημα του μεγέθους. Αντίθετα, γράφει ο Macpherson, μια τέτοιου είδους εφαρμογή «δημοψηφισματικής δημοκρατίας» σε μεγάλους πληθυσμούς «θα έδινε την δυνατότητα σε “δημοκρατικές” κυβερνήσεις να συγκαλύπτουν την πραγματική έδρα της εξουσίας και να είναι περισσότερο αυταρχικές από ότι είναι τώρα». Η πρόσφατη εγχώρια εμπειρία με τον τρόπο που χρησιμοποίησε το δημοψήφισμα του Ιουλίου ο κύριος Τσίπρας επιβεβαιώνει την

τελευταία παρατήρηση.

Ωφέλιμες ατέλειες

Είναι επομένως ανεπίλυτο το πρόβλημα της άμεσης δημοκρατίας σε μαζική κλίμακα; Η απάντηση που δίνει ο Macpherson είναι πως πράγματι είναι ανεπίλυτο «αν απλώς προσπαθούμε να διαγράψουμε μηχανικά προσχέδια του προτεινόμενου πολιτικού συστήματος χωρίς να δώσουμε προσοχή στις αλλαγές της κοινωνίας και της αυτοσυνείδησης των ανθρώπων». Αυτό που πραγματικά πρέπει να μας απασχολήσει δεν είναι οι τεχνικοί όροι εφαρμογής ενός πολιτεύματος άμεσης δημοκρατίας, το πώς θα την χειριστούμε δηλαδή, αλλά το πώς θα φτάσουμε σε αυτήν. Γιατί, όπως σημειώνει χαρακτηριστικά ο Macpherson, «ο δρόμος που θα έχουμε διανύσει για να φτάσουμε εκεί θα μας έχει καταστήσει ικανούς να την χειριστούμε ή τουλάχιστον λιγότερο ανίκανους από όσο είμαστε τώρα». Με βάση λοιπόν το σκεπτικό πως οι άνθρωποι είναι αυτοί που εφαρμόζουν ένα πολιτικό πρόγραμμα και όχι τα πολιτικά προγράμματα τα οποία διαμορφώνουν τους ανθρώπους –ένα συμπέρασμα στο οποίο η ιστορία έχει συνηγορήσει επί μακρόν– θα πρέπει να σκεφτούμε οπωσδήποτε κάποιες σαφείς ενδείξεις προϋποθέσεων για το πολιτικό πρόγραμμα μιας άμεσης δημοκρατίας:

- α) Την ανάγκη να μεταβληθεί η συνείδηση. Από αυτή του οικειοποιημένου καταναλωτή σε μια αίσθηση αλληλεγγύης και κοινότητας.
- β) Την ανάγκη να υπάρξει μια δραστική μείωση της σημερινής κοινωνικής και οικονομικής ανισότητας.
- γ) Την ανάγκη για ηθική απαξίωση του καπιταλιστικού ιδεώδους και την αντικατάσταση του από μια ηθική ευπρέπειας.

Τώρα, αν τα παραπάνω σημεία είναι οι σημαντικές προϋποθέσεις για μια δημοκρατία της συμμετοχής είναι φανερό πως έχουμε εμπλακεί σε ένα φαύλο κύκλο. Καθώς, όπως συνεχίζει ο Macpherson, δεν μπορούμε να περιμένουμε να πετύχουμε περισσότερη δημοκρατική συμμετοχή χωρίς να έχουν επέλθει αλλαγές στη συνείδηση του οικειοποιημένου ατόμου και χωρίς να έχουν αμβλυνθεί οι οικονομικές και κοινωνικές ανισότητες και

όμως τα παραπάνω δεν μπορούν να γίνουν χωρίς την δημοκρατική κινητικότητα των πολιτών.

Μπροστά σε αυτό το φαινομενικό αδιέξοδο ο Macpherson διατηρεί την αισιοδοξία του και πιστεύει πως ενθαρρύνοντας στο πολιτικό πεδίο σταδιακά μια όλο και μεγαλύτερη συμμετοχή των πολιτών και παράλληλα μετακινώντας το κοινωνικό κοσμοείδωλο από τον καταναλωτισμό προς μια συνείδηση ευπρέπειας και αισθήματος κοινότητας «θα επέρχονται σταδιακά και αμοιβαία αλλαγές κι ότι η μία ατελής αλλαγή στον ένα παράγοντα θα οδηγήσει σε κάποια αλλαγή στον άλλο, η οποία με την σειρά της θα οδηγήσει σε μεγαλύτερη αλλαγή στον πρώτο παράγοντα και ούτω καθεξής». Τέτοιου είδους αλλαγές, είτε βλέπουμε το ποτήρι της ζωής μισοάδειο είτε μισογεμάτο, οφείλουμε να αναγνωρίσουμε ότι πράγματι σταδιακά λαμβάνουν χώρα, μόνο που η προοδευτική τους πορεία στον χρόνο ξεπερνάει κατά πολύ τον βιολογικό κύκλο ενός ανθρώπου ή την ατίθασα μικρή περίοδο ενασχόλησης όσων επιλέγουν ένα είδος «στράτευσης» κάτω από κάποιο λάβαρο ιδεολογίας.

Αν όμως στρέψουμε το κέντρο θέασης μας προς τον κόσμο από ένα πιο ψηλό σημείο από όσα βιώνουμε καθημερινά ή έχουμε ως προσωπικές εμπειρίες, τότε θα γίνει ξεκάθαρο πως ανάμεσα στις γενεές πραγματοποιούνται όντως τέτοιου είδους αλλαγές. Έτσι πράγματα, αιτήματα και δεδομένες αντιλήψεις οι οποίες μπορεί να θεωρούνται σήμερα τετριμμένες αποτελούσαν άπιαστο όνειρο για παλαιότερες γενεές όπως πχ να μην σε φυλακίζουν για την συνδικαλιστική σου δράση ή να απαξιώνει κανείς φανερά το καταναλωτικό ιδεώδες που σταδιακά είτε λόγω κουλτούρας που διαμορφώνεται είτε και γιατί δεν έχουμε άλλη επιλογή βλέπουμε να γίνεται κοινή αντίληψη από όλο και περισσότερους ανθρώπους. Χωρίς να θέλουμε να δώσουμε υπερφίαλες ελπίδες για δραματικές αλλαγές – τουναντίον τα πράγματα εξακολουθούν για αναρίθμητους λόγους να μην είναι καλά – εντούτοις πρέπει να αναγνωρίσουμε πως, όπως η σημερινή γενιά έχει λύσει ζητήματα τα οποία εγκλώβισαν τις παλαιότερες (όπως ο ανόητος πλουτισμός και η ανόητη μιλιταριστική στράτευση της δεκαετίας του '70), έτσι

και δικαιούμαστε να διατηρούμε την ελπίδα πως οι επόμενες γενεές θα μπορέσουν να αξιοποιήσουν με θετικό τρόπο τα λάθη της δικής μας αλλά και επιπλέον να αξιοποιήσουν θετικά τυχόν εφόδια που θα καταφέρουμε να τους κληρονομήσουμε. Ο Macpherson διατηρεί την πίστη πως πραγματοποιώντας σιγά σιγά μικρές ατελείς αλλαγές είναι ο καλύτερος τρόπος για μια διέξοδο από τον φαύλο κύκλο στον οποίο βρισκόμαστε σήμερα.

Η δημοκρατία της συμμετοχής είναι μια τέτοια πολύ ωφέλιμη ατελής αλλαγή.

Αθανάσιος Γεωργιλάς

Πηγή/φωτογραφία: respublica.gr